

Учена рада ухвалила рішення про те, щоби питання, розглядувані на її розширеному засіданні, частіше обговорювалися, зокрема й на Бюро відділення історії, філософії та права НАН України.

Підготував кандидат філософських наук
КИРИЛО ГРИЩЕНКО

V Міжнародні соціологічні читання пам'яті Н.В.Паніної

10 грудня 2011 року відбулися V Міжнародні читання пам'яті видатного українського соціолога Наталії Вікторівни Паніної “Соціальна реальність: фантазії та знання”, а також було підбито підсумки конкурсу “Кращий молодий соціолог року-2011”.

За п'ять років проведення конференції цей день став доброю традицією для української соціологічної спільноти, яка рік у рік збирається в стінах Інституту соціології НАН України, щоби віддати данину творчому внеску Наталії Вікторівни в розвиток української соціології та прилучити до академічного наукового дискурсу молодих соціологів. Тема читань була присвячена одному із найдискусійніших питань сучасної соціології — розумінню сутності та шляхів пізнання соціальної реальності.

Актуалізовані сьогодні наукові дискусії стосовно дуалізму суб'єктивістських і об'єктивістських підходів в інтерпретації соціальної реальності спонукають до комплексного розгляду цього поняття. І саме навколо нього вибудовувався науковий дискурс як молодих, так і більш досвідчених соціологів. За традицією відкривав конференцію директор Інституту соціології НАНУ **В.М.Ворона**. Звертаючись до присутніх зі вступним словом, Валерій Михайлович наголосив, що тема конференції актуальна завжди, особливо для “суспільствознавців”, оскільки “ніхто так не занурюється у фантазії, як люди, котрі вивчають різноманітні аспекти громадського життя”, і тут конче важливо розуміти, чим має займатися соціолог, чітко усвідомлюючи грань між науковим знанням і фантазіями. Цю ідею у своєму вітальному слові розвинув Президент Соціологічної асоціації України **В.Н.Бакіров**, відзначивши, що перехід соціології в поле точного наукового знання потребує синтезу пізнавальних технологій. І цей методологічний синтез стає найважливішим завданням наукового пошуку для молодих соціологів.

На продовження міркувань про соціальну реальність присутніх привітав директор Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАНУ **М.В.Попович**. За його словами, головним нашим завданням є розуміння того, “що у світі безпосередньо існує і що може бути”. Ці слова слугують своєрідним прологом до наукових дискусій з приводу співвідношення фантазії і знання у спробах пояснити соціальну реальність.

Доповідь директора Інституту соціології АН Угорщини **Пала Тамаша** яскраво продемонструвала двоїстість прочитання соціальної реальності з точки зору метафор, соціально-суспільних фантазій і верифікованого наукового знання для більш

багатогранної інтерпретації суспільного життя. Доповідь була присвячена дослідженню демократії у пострадянському просторі:

“У сучасній науці для оцінювання рівня “демократії” використовують різні методики і системи показників, але в результаті, на підставі різноманітних процедур аналізу отримуємо сьогодні той самий висновок — процес дедемократизації пострадянських суспільств. І причиною цього є дуалізація суспільства”. Сучасне суспільство, на думку Тамаша, складається із двох секторів: першого, в який входить еліта знання, працівники міжнародних структур; і другого, “несучасного” сектору, що презентує “невисокооплачувані” сфери діяльності, із “несучасними умовами праці”. Цей дуалізм зумовлює активізацію впливу одного сектору й наполегливу мінімізацію впливу іншого, що позбавляє його будь-яких проявів протесту. Таким чином, створюється безальтернативний простір реалізації стратегій першого сектору — модерністів, що беруть участь у сучасних міжнародних формах соціальних відносин, на противагу локалістам, які не мають виходу на міжнародний рівень і контролюють свій окремих фрагмент соціальних ресурсів. Крім цього Пал Тамаш вирізняє “сектор переможених”, яких поділяє на новий робітничий клас і маргіналів, “неактивні верстви населення”, що становлять суттєву частину посткомуністичних суспільств.

О.В.Резнік продовжив проблематику суспільств, що трансформуються, у своїй доповіді про масові настрої і соціальну поведінку в перехідних суспільствах. Подвійна інституціоналізація перехідних суспільств накладає відбиток на соціальні відносини, бо додає в емоційно-оцінні судження високий негативізм і песимізм. Іноді ці настрої відрізняються від реальної ситуації, що призводить до неможливості об’єктивного оцінювання норм і цінностей, якими регулюються різні сфери соціального життя.

Разом із тим у нестабільному суспільстві, де ціннісно-нормативна система знає руйнації, виникає стан аномії, коли сукупність чинників поведінки звужується до особливостей свідомості індивідів. У методологічному аспекті пояснення соціальних феноменів у перехідних суспільствах потребує моніторингових порівняльних досліджень для виявлення усталених моделей поведінки певних груп.

Своєю чергою, проблема вивчення тенденцій ціннісних змін у порівняльних моніторингових дослідженнях стала центральною в доповіді **О.М.Балакіревої**, котра порушила питання про те, що об’єднує Європу і наскільки великою є варіативність між країнами.

Слід зазначити, що вельми різні, на перший погляд, виступи об’єднує ідея складності, неоднозначності й багатолікості соціальної реальності в усіх її проявах. Щоб зрозуміти соціальні процеси, часом дуже важко керуватися одними лише законами об’єктивного знання, не вдаючись до уяви, метафор і припущень, тому цілком виключити із соціологічного знання фантазію неможливо. Проте важливо усвідомлювати “межі фантазійного” в науковому знанні при вивченні соціальної реальності.

Тему відокремлення фантазії від знання в інтерпретації соціальної реальності продовжив у своєму виступі **П.В.Кутуєв**, котрий наголосив, що проблема фантазії в інтерпретації актуалізується, якщо подивитися на соціальну реальність з історичної дистанції та в ідеологічному контексті. Ми мусимо усвідомлювати наявність ідеологічного елемента в нашому мисленні як неминучого, намагатися його ідентифікувати й урахувувати при концептуалізації соціальної реальності.

Якщо відволіктися від змісту виступів, викладу головних тез учасників, то хотілося б відзначити головне — уже п’ятий рік поспіль у цей день ми не лише згадуємо внесок Наталії Вікторівни в соціологічну науку і культуру професійного знання, ці читання змушують нас замислитися над тим, що вже зроблено в со-

ціології, які проблеми перед нами стоять, і з певною саморефлексією подивитися на соціологію і своє місце в ній. Про це йшлося, зокрема, у доповіді **Б.Г.Нагорного** й у вітальному слові відомого російського соціолога **В.С.Магуна**.

Не дивно, що дискусії про знання і фантазію в інтерпретації соціальної реальності перебували в центрі уваги учасників читань пам'яті Н.В.Паніної. Проведення меж між науковими фантазіями і формальним знанням у поясненні різноманітних його аспектів і проявів є одним із головних завдань, від компетентного розв'язання якого залежить не тільки якість дослідження, а й наукова репутація дослідника. Саме таким відповідальним і рефлексивним дослідником соціальної реальності була Наталя Вікторівна.

За п'ять років, що минули, учасниками конкурсу “Кращий молодий соціолог року” стали понад п'ятдесят українських молодих соціологів, які представляли навчальні й наукові заклади з десяти міст України. За перші п'ять років золотими і срібними медалістами конкурсу, заснованого Соціологічним центром імені Н.В.Паніної, стали п'ятнадцять молодих учених зі Львова, Харкова і Києва. Крім того, від 2008 року в рамках конкурсу було запроваджено додаткову премію імені І.М.Попової за найкращу практичну роботу, котру вибороли четверо конкурсантів.

Ювілейний конкурс цього року зобов'язує нас до підбиття своєрідних підсумків. Тому остання доповідь конференції, з якою виступила **О.Г.Злобіна**, виявилася своєрідним оглядом п'ятирічної історії конкурсу. Висвітлюючи тенденції розвитку конкурсу, Олена Геннадіївна схарактеризувала роботи переможців конкурсу з точки зору тематики конференції 2011 року.

Упродовж п'яти років конкурсанти у своїх працях із різних позицій підходили до виконання поставлених завдань: одні віддавали перевагу формалізації наукового знання й зверталися до емпіричної верифікації ідей методами математичного аналізу, інші поринали у світ соціологічної уяви. Проте сама нелінійність соціальної реальності, складність її пояснення підштовхує до об'єднання наукових знань і фантазій у поясненні соціальної реальності.

Аналогічне розмаїття ідей характерне для робіт конкурсантів і цього року. Підсумовуючи конкурс “Кращий молодий соціолог року-2011”, слід зазначити, що золотою медаллю було нагороджено Юлію Середу (Інститут економіки та прогнозування НАН України), великою срібною медаллю – Дмитра Зайця (Харківський університет імені В.Н.Каразіна), малою срібною медаллю – Світлану Шевченко (Гуманітарний інститут національного авіаційного університету). Премію імені І.М.Попової за роботу, що має найбільшу соціально-практичну значимість, отримала Тетяна Любива (Інститут соціології НАН України).

Наостанок зазначу, що ювілейні дати, як це часто трапляється, не тільки сприяють осмисленню пройденого шляху, а й окреслюють нові лінії розвитку. Від 2012 року конкурс “Кращий молодий соціолог року” стане англomовним і в ньому зможуть брати участь молоді вчені не лише з України, а й із інших постсоціалістичних держав.

Оксана Жуленьова,
*аспірант відділу історії, теорії і методології соціології
Інституту соціології НАНУ*